

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17 (60)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2017

ББК 74.20

О - 59

УДК 37

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр.:наук. зап. Рівнен. держ. гуман. ун-ту. Вип. 17 (60) / Рівнен. держ. гуман. ун-т; [редкол.: В.В.Вербець, М.С.Янцур, І.Д.Бех та ін.]. — Рівне: РДГУ, 2017. — 332 с.

Збірник наукових праць містить статті з проблем гуманітарної парадигми сучасної освіти, дидактики новітньої школи, соціалізації та ресоціалізації в освітньому просторі, компетентнісної підготовки педагога та використання інноваційних освітніх технологій у дошкільній, загальноосвітній, професійній і вищій освіті.

Матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних працівників, вихователів, вчителів, викладачів та студентів вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Безкоровайна Ольга Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Войтович Ігор Станіславович – доктор педагогічних наук, професор (Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова);

Грицай Наталія Богданівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член Академії наук вищої школи України (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пелех Людмила Романівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пелех Юрій Володимирович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Потапчук Тетяна Володимирівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Романишина Наталія Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Руденко Володимир Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету);

Сверлюк Ярослав Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 7 від 29.06.2017 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додатки до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8 і від 30.03.2011 р. № 1 – 05/3).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Пластова, 39, Рівненський державний гуманітарний університет.

№1(312). – С.14-23.

6. Галатюк М.Ю. Розвиток навчально-пізнавальної компетентності старшокласників у процесі вивчення природничих предметів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / М.Ю. Галатюк. – Тернопіль, 2012. – 22 с.
7. Іваницький О.І. Сучасні технології навчання фізики в середній школі: монографія / О.І. Іваницький. – Запоріжжя: Прем’єр, 2001. – 266 с.
8. Капица П.Л. Эксперимент. Теория. Практика: статьи и выступления / П.Л. Капица. – [3-е изд.]. – М.: Наука, 1981. – 494 с.
9. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью / Е.И. Машбиц. – К.: Вища школа, 1987. – 223 с.

REFERENCES

1. Atanov G.A. Vozrozhdenie didaktiki – zalog razvitiya vysshej shkoly / G.A. Atanov. – Doneck: Izd-vo DOU, 2003. – 180 s.
2. Halatyuk Yu.M. Tekhnolohiya fakhovoyi pidhotovky uchytelya fizyky na osnovi proektuvannya navchal'no-piznaval'noyi diyal'nosti / Yu.M. Halatyuk // Teoriya ta metodyka navchannya matematyky, fizyky, informatyky: zbirnyk naukovykh prats'. Vypusk X: v 3-kh tomakh – T. 2: Teoriya i metodyka navchannya fizyky. – Kryvyi Rih: Vydavnychyy viddil NMetAU, 2012. – S.70-76.
3. Halatyuk Yu.M. Tekhnolohiya modelyuvannya tvorchoyi navchal'noyi diyal'nosti yak zasib fakhovoyi pidhotovky vchytelya fizyky / Yu.M. Halatyuk // Naukovi zapysky. – Vyp. 32. Chastyna I. – Seriya: Pedagogichni nauky. – Kirovohrad: RVTs KDPU im. Vynnychenka, 2001. – S.79-83.
4. Halatyuk Yu.M. Systemno-strukturnyy analiz navchal'no-piznaval'noyi diyal'nosti (metodolohichnyy aspekt) / Yu.M. Halatyuk // Teoriya ta metodyka vyvchennya pryrodnycho-matematychnykh i tekhnichnykh dystsyplin: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats'; naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Vyp. 14. – Rivne: Volyns'ki oberehy, 2010. – S. 212-219.
5. Halatyuk Yu.M. Proektuyemo tvorchy protses navchal'noho piznannya z fizyky / Yu.M. Halatyuk // Fizyka. – 2007. – № 1(312). – S.14-23.
6. Halatyuk M.Yu. Rozvytok navchal'no-piznaval'noyi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi vyvchennya pryrodnychkykh predmetiv: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.09 “Teoriya navchannya” / M.Yu. Halatyuk. – Ternopil', 2012. – 22 s.
7. Ivanyts'kyu O.I. Suchasni tekhnolohiyi navchannya fizyky v seredniy shkoli: monohrafiya / O.I. Ivanyts'kyu – Zaporizhzhya: Prem'yer, 2001. – 266 s.
8. Kapica P.L. Jeksperiment. Teorija. Praktika: Stat'i i vystupleniya / P.L. Kapica. – [3-е изд.]. – М.: Nauka, 1981. – 494 s.
9. Mashbic E.I. Psihologicheskie osnovy upravleniya uchebnoj dejatel'nost'ju / E.I. Mashbic'. – К.: Vishha shkola, 1987. – 223 s.

Ю.М. ГАЛАТЮК. ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ И ОРГАНИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены теоретические основы формирования профессиональной готовности будущих учителей физики к реализации деятельностного и компетентностного подходов в учебной работе. Исследованы педагогические аспекты развития профессионального умения моделировать творческую учебно-познавательную деятельность в процессе обучения физике. Предложено технологический инвариант моделирования учебной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная готовность, компетентность, моделирование, учебно-познавательная деятельность, технологический инвариант.

Y.M. HALATYUK. FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE PHYSICS TEACHERS TO DESIGN AND ORGANIZE CREATIVE EDUCATIONAL AND COGNITIVE ACTIVITIES

This article discusses the theoretical basis of formation of professional readiness of the future teachers of physics to the implementation of activity and competency approaches in teaching activity. We study the pedagogical aspects of professional ability to model creative teaching and learning activities in teaching physics. We study the technology of designing learning activities.

Key words: professional readiness, competence, modeling, teaching and learning activities, technology invariant.

Рекомендовано до друку.

Канд. пед. наук, проф., член-кор. АПСН В.І. Тишук.

Одержано редакцією 22.05.2017 р.

УДК: 378: 373. 2. - 057. 87

Н.М. ГОРОПАХА

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОШКІЛЬНА ОСВІТА»: КОМПЕТЕНТІСНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається проблема організації педагогічної практики як засобу формування у студентів професійних компетенцій. Проаналізовано сутність компетентнісного підходу у підготовці майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Обґрунтовано зміст та значення інтерактивних форм організації педагогічної практики студентів (на прикладі спеціальності «Дошкільна освіта»).

© Н.М. Горопаха, 2017

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійні компетенції, інтерактивні форми навчання, педагогічна практика, наскрізна програма педагогічної практики.

Впровадження компетентнісного підходу в систему вищої педагогічної освіти передбачає орієнтацію навчання на формування у майбутнього фахівця низки соціально-особистісних, інструментальних, загальнонаукових та професійних компетенцій, які у комплексі складають основу його професійної компетентності. Зміст конкретних компетенцій визначається освітньо-професійною програмою спеціальності. Зокрема, освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Дошкільна освіта» передбачають формування у майбутніх фахівців таких компетенцій, як оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, навчально-розвивальна, методична, виховна, комунікативна, організаційно-педагогічна, контрольна, просвітницька, самовдосконалення, кожна з яких потребує від вихователя, крім професійних знань та вмінь, ще й наявності позитивних світоглядних настанов і розвитку певних особистісних професійно-значущих рис характеру. У той же час процес вузівського навчання фактично й досі не переорієнтований на формування у майбутнього фахівця професійних компетенцій. І форми викладання (лекції, семінари), і форми контролю (заліки, екзамени) спрямовуються у кращому випадку на те, щоб студент мав теоретичні знання, на їх основі буде сформовано певні уміння і навички, які майбутній вихователь міг би більш-менш ефективно застосувати у практичній діяльності з дітьми (наприклад, під час педагогічної практики). Особливо складним є формування практичної складової професійних компетенцій, тобто здатності випускника (або студента-старшокурсника) розв'язувати прикладні задачі чи проблеми у галузі професійної діяльності, що передбачає здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог. Одним з можливих шляхів розв'язання цього протиріччя є включення у навчальний процес вишу інтерактивних форм та методів, які значно підвищують рівень активності та самостійності студента, без чого формування професійної компетентності неможливе. Найменш обґрунтованими на сьогодні є інтерактивні форми та методи організації педагогічної практики, яка повинна посідати особливе місце у процесі професійно-практичної підготовки майбутнього фахівця у галузі освіти. Адже педагогічна практика не лише сприяє поглибленню і закріпленню теоретичних знань, формуванню професійних умінь і навичок майбутніх вихователів та організаторів дошкільної освіти. Саме під час педагогічної практики студенти впевнюються у правильності свого професійного вибору, переконуються у наявності в них педагогічних здібностей, схильності до роботи з дошкільнятами.

Обґрунтування педагогічних умов реалізації компетентнісного підходу до підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти засобами педагогічної практики вимагає короткого аналізу проблеми формування педагогічної компетентності вихователів дошкільних закладів. У наукових дослідженнях Г. Беленької, Л. Кідіної, О. Мисик, Х. Шапаренко та низки інших визначено сутність поняття професійної компетентності вихователя дітей дошкільного віку та основні її складові. Зокрема, Г. Беленька [2] розглядаючи компетентність як підготовленість і реалізовану здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності, підкреслює, що поняття професійної педагогічної компетентності є складнішим, ніж загальне поняття «професійна компетентність». На думку вченої, поняття професійної компетентності педагога, що працює з дітьми дошкільного віку, не зводиться лише до когнітивного компоненту педагогічного професіоналізму – професійного мислення, свідомості та самосвідомості [1].

Загальну структуру професійної компетентності вихователя дошкільного закладу розглядає О. Мисик [6], виділяючи у ній загальнопедагогічні, спеціальні, технологічні, комунікативні та рефлексивні компетенції, сукупність яких забезпечує здатність фахівця самостійно, відповідально, ефективно виконувати певні трудові функції. Основною умовою формування цих компетенцій, як і професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного закладу, дослідниця вважає такий педагогічний процес у вищому навчальному закладі, який забезпечений методологічними, дидактичними і методичними розробками, що відповідають сучасним вимогам науки і практики.

Професійна компетентність вихователя ДНЗ, як доводить Л. Кідіна [4; 5], є інтегративним особистісним утворенням, у якому поєднуються теоретичні знання, практичні уміння, значущі особистісні якості та досвід, що зумовлюють готовність до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації. У структурі професійно-педагогічної компетентності вихователя дітей дошкільного віку вчена виділяє три компоненти (мотиваційний, професійно-діяльнісний, особистісно професійний) [4]. Кожен з цих компонентів у дослідженні Л. Кідіної охарактеризований через сукупність фахових компетенцій, які важливо сформувати у майбутнього вихователя дітей дошкільного віку. До прикладу, професійно-діяльнісний (предметно-практичний) компонент утворюють конструктивно-організаційна, освітньо-виховна, гностично-дослідницька та діагностико-корекційна компетенції. Серед важливих засобів формування професійної компетенції вихователя Л. Кідіна виокремлює педагогічну практику, обґрунтовуючи педагогічну модель формування фахових компетентностей майбутніх вихователів дошкільного закладу в процесі педагогічної практики [5].

Професійну компетентність майбутнього вихователя дітей дошкільного Х. Шапаренко [7] розглядає як результат загальної і професійної освіти, де рівень підготовленості майбутнього спеціаліста дозволяє прогнозувати, планувати, проектувати професійне самовизначення і самозбагачення, допомагає знаходити шляхи вдосконалення в особистому житті і професійній діяльності, прагнути до більш високих щаблів професіоналізму. У структурі професійної компетентності вихователя дітей дошкільного віку Х. Шапаренко вважає доцільним виділяти особистісний, змістово-процесуальний, рефлексивно-оцінювальний та креативний компоненти. Автором розроблена технологія формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, спрямована на поетапне становлення зазначених компонентів, яка включає підготовчий, процесуальний, рефлексивний і узагальнювальний етапи. Серед запропонованих форм роботи зі студентами певне місце відведено і педагогічній практиці, яка слугує для корекції індивідуального стилю професійної діяльності на рефлексивному етапі.

На значенні педагогічної практики у формуванні готовності майбутніх педагогів дошкільних закладів до здійснення професійної діяльності наголошує Р. Шулігіна [8]. Дослідниця підкреслює, що у процесі педагогічної практики реалізується низка важливих професійних компетенцій майбутнього вихователя. Зокрема, комунікативна компетентність формується у спілкуванні з дітьми, педагогами, батьками. Предметна, технологічна і методична компетентності виявляються у оволодінні педагогічними, спеціальними і фаховими знаннями, технологіями, уміннями й навичками професійної діяльності. Творчо-інноваційна компетентність реалізується у проведенні інноваційної педагогічної діяльності, апробації методів і технологій навчально-виховного процесу. Аутопсихологічна компетентність зростає завдяки професійно-педагогічному самовдосконаленню та усвідомленню під час практики своїх професійних якостей. А в процесі залучення практикантів до узагальнення досвіду педагогів дошкільних закладів формується науково-дослідна компетентність [8].

Таким чином, аналіз наукових досліджень та публікацій свідчить, що компетентнісний підхід у підготовці майбутніх вихователів дітей дошкільного віку передбачає спрямованість на формування фахових компетенцій. Упровадження компетентнісного підходу в систему вищої педагогічної освіти потребує внесення змін як до змісту, так і до форм та методів роботи зі студентами. Важливо навчити студентів не лише отримувати готову інформацію та підкріплювати отримані знання практичним досвідом, а й спонукати їх до самостійного пізнання, «відкриття» педагогічних істин, постійних творчих пошуків, аналізу на основі теоретичних знань явищ і фактів педагогічної практики. Розв'язання вказаних завдань можливе лише за умови використання у навчальному процесі інтерактивних форм організації усіх видів навчальної діяльності.

Метою статті є розкрити можливості упровадження компетентнісного підходу до професійно-практичної підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта» шляхом використання інтерактивних форм організації педагогічної практики.

Важливою педагогічною умовою успішного формування професійно-практичних компетенцій майбутнього вихователя в процесі педагогічної практики є продуманий зміст завдань, які ставляться перед студентом. Досвід переконує у необхідності створення наскрізної програми практичної підготовки майбутнього фахівця впродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі [3]. У ній мають бути логічно поєднані усі етапи практичної підготовки: від навчальної практики першокурсників до виробничої практики студентів випускних курсів. Наскрізна програма чітко визначає не лише завдання та зміст кожного передбаченого освітніми програмами та навчальними планами виду педагогічної практики, а й організаційні умови їх реалізації студентами-практикантами.

Не менш важливою педагогічною умовою успішного формування професійно-практичних компетенцій майбутнього вихователя є й запропонована студентам форма виконання передбачених програмою практики завдань. Інтерактивні форми виконання завдань практики доцільно запроваджувати вже у роботі з першокурсниками у організації навчальної практики. Навчальна педагогічна практика, що є першою формою практичної підготовки майбутнього фахівця, закладає основу професійного інтересу студентів до педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу, створення установки на формування професійної позиції. Її метою є формування у студентів цілісного уявлення про навчально-виховний комплекс сучасного дошкільного закладу і вихователя як головного суб'єкта виховного процесу в ньому. Зазвичай навчальну практику трактують як «пасивну», її головним змістом вважають спостереження студентами-першокурсниками педагогічного процесу в дошкільному закладі. Однак з позицій компетентнісного підходу до формування майбутнього фахівця обов'язковим є доповнення традиційних завдань навчальної практики такими, які стимулюватимуть у практиканта потреби у самопізнанні та самовдосконаленні, формуванні власного педагогічного стилю та культури педагогічної діяльності уже з перших днів перебування у дошкільному закладі. Цього можливо досягти, пропонуючи до виконання альтернативні завдання (студент, наприклад, самостійно обирає, який елемент розвивального середовища групи дошкільного закладу він проаналізує, у якій формі долучиться до взаємодії з вихованцями групи тощо). Крім стандартного щоденника практики студенти також можуть за бажанням завести окремий зошит чи блокнот «Цікава педагогіка», в який вони будуть збирати практичний матеріал, необхідний у подальшій роботі. Наприклад, доберуть прислів'я, приказки, пісеньки, примовки для використання їх під час проведення режимних процесів з дітьми різних вікових груп, запишуть рекомендовані вихователем-наставником або методистом практики правила особистісно орієнтованої взаємодії з вихованцями. Частина завдань навчальної практики повинна передбачати групову форму виконання, завдяки цьому почне налагоджуватися ділове навчальне співробітництво практикантів. Це важливо саме з позиції формування професійної компетентності, адже однією із своєрідних рис професійної діяльності вихователя дошкільного закладу є його постійна взаємодія з колегою по групі, об'єднання зусиль з організації життєдіяльності дошкільників та навчально-виховного процесу. Обов'язковим має бути й щоденний обмін враженнями та думками за участі викладача – керівника практики. Обговорення можна побудувати не лише як традиційну бесіду, а й у формі мозкового штурму, конвертної атаки, «методу ажурної пилки» тощо. По завершенні практики студенти подають звіт про неї у вільній формі, основну увагу звертаючи не на констатацію побаченого в дошкільному закладі, а намагаючись відповісти на питання «Якою я хочу бачити свою майбутню групу?», «Що для мене головне в моїй майбутній професії?», «Чим я вже сьогодні цікава для дітей?» тощо.

Педагогічна практика студентів других-третьох курсів у групах дітей раннього та дошкільного віку дошкільних навчальних закладів передбачає самостійне виконання практикантами обов'язків вихователя дітей раннього або дошкільного віку: вони організовують життєдіяльність малюків, проводять прогулянки, навчальні заняття, свята та розваги, спілкуються з батьками вихованців. Тому напередодні практики доцільно впевнитися у готовності студентів до практичної діяльності. Цьому допомагає проведення своєрідного «методичного допуску» до практики. Для другокурсників він полягає лише у презентації своєрідної «Методичної скарбнички» (зібраних самостійно конспектів занять, дидактичних та рухливих ігор для дітей 2-3 років, загадок, віршів, потішок, пісенок, частина з яких

накопичена під час навчальної практики). У «Методичних скарбничках» студенти можуть також подати зразки чи описи цікавих наочних посібників для роботи з дітьми раннього віку, створені ними самими або запозичені з методичної літератури, фахових журналів. Методичний допуск до практики третьокурсників передбачає демонстрацію студентами своєї готовності до роботи з дошкільниками у активній формі, завдання до якої студенти придумують самостійно (це може бути «Педагогічний брейн-ринг», «Методичний квест», ділова гра тощо).

Значно підвищити інтерес студентів до педагогічної практики і до подальшого теоретичного навчання можливо у тих випадках, коли викладач – груповий методист практики виступає не лише консультантом чи, тим більше, критиком досягнень студента, а й сам активно включається у педагогічний процес дошкільного закладу, що є базою практики. Так, під час практики студентів-третьокурсників цікавою формами інтерактивного навчання може бути «День методиста», впродовж якого викладач, фактично, виконує для практикантів функції методиста дошкільного закладу, консультує, організовує обговорення пробних та залікових занять, допомагає у складанні планів на наступний період практики тощо. Не менш цікавим є й проведення бінарних занять, які викладач готує разом з кимось з практикантів. Ці форми керівництва педагогічною практикою сприяють взаємозбагаченню, взаємному навчанню студента і викладача, зростанню інтелектуального рівня, побудові партнерських стосунків, академічної єдності.

Інтерактивний характер навчально-пізнавальної діяльності студентів випускних курсів під час виробничої практики виявляється у виконанні довготривалих навчальних або дослідницьких завдань, які, так само як і під час навчальної практики, зазвичай передбачають групову взаємодію. Це, до прикладу, вивчення дитячого колективу групи чи підготовка пізнавальної розваги з дошкільниками, виготовлення наочних та методичних посібників або вивчення та узагальнення кращого досвіду роботи педагогів дошкільного закладу.

Особливо важливим є надання інтерактивного характеру організації асистентської практики студентів магістратури. Оскільки така практика проводиться зазвичай на базі випускової кафедри, практиканти мають можливість долучитися до різноманітних форм наукової та науково-методичної діяльності кафедри. До прикладу, не просто бути присутніми на засіданні методичного семінару кафедри, а й підготувати виступи із презентацією власного погляду на обговорювані питання педагогіки та психології вищої школи. До програми асистентської практики входить і апробація результатів магістерських досліджень, участь практикантів у наукових семінарах та конференціях, підготовка матеріалів проведених досліджень до публікації. Включення таких завдань до програми практики, як правило, активізує творчі можливості практиканта, допомагає краще осмислити власну діяльність, зрештою, сприяє успішному завершенню магістерського дослідження.

Завершуватися практика теж повинна нетрадиційно, підведення підсумків має бути не лише інформативним, а й емоційним, слугувати додатковим засобом підвищення інтересу студентів до майбутньої професії та наступних етапів навчання. Роботу під час практики студенти можуть презентувати у тематичних доповідях. При цьому теми можна визначити наперед (оголосивши їх вже на настановній конференції перед початком практики) або запропонувати обрати їх самостійно. Форма доповіді різноманітна: від ліричного есе до жартівливого вірша. Сучасні технічні засоби дозволяють студентам не лише супроводжувати свій виступ слайдовою презентацією, а й створювати відеофільми, презентаційні ролики, долучати до виступу педагогів-наставників та вихованців базових дошкільних закладів у режимі відео конференції.

Упровадження компетентнісного підходу у процес професійно-практичної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів неможливе без особливої уваги вишу до добору місць для проходження студентами педагогічної практики. Добираючи бази практики, доцільно орієнтуватися, в першу чергу, на відкритість закладу, готовність до співпраці з науковим колективом вишу, наявність у ДНЗ досвідчених фахівців, що виступають наставниками практикантів, інтерес педагогічного колективу до впровадження у роботу з дітьми результатів наукових досліджень викладачів та студентів-практикантів тощо.

Компетентнісний підхід до професійно-практичної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів є обов'язковим з позиції сучасних вимог до якості вищої освіти та її результату – формування компетентного фахівця, готового до творчого впровадження педагогічних інновацій у власну професійну діяльність. Одним із засобів упровадження компетентнісного підходу є інтерактивні форми навчання, які забезпечують підвищення самостійності та пізнавальної активності студентів, творчого мислення. Вони допомагають зробити навчальну діяльність захоплюючою, найбільше відповідають особистісно орієнтованому підходу до навчання, сприяють розвитку пізнавальних інтересів, які є важливим внутрішнім мотивом навчання. Така робота також забезпечує створення атмосфери співробітництва, творчої взаємодії у навчанні. Саме тому інтерактивні форми та методи повинні знайти широке застосування не лише в процесі аудиторного навчання студентів, але й у організації педагогічної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія / Ганна Володимирівна Беленька. – К.: Світоч, 2006. – 304 с.
2. Беленька Г.В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки: автореферат дис. ... докт. пед. наук за спеціальністю 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Ганна Володимирівна Беленька. – К.: Науковий світ, 2012. – 38 с.
3. Горобаха Н.М. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу: навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Дошкільна освіта»] / Н.М. Горобаха, Т.І. Поніманська. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 232 с.
4. Кідіна Л.М. Формування фахових компетенцій майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу / Лілія Михайлівна Кідіна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ippo.dn.ua/assets/Uploads/NSOD/NSD1_2010/Kidina%20.pdf. – Назва з екрану.

5. Кідіна Л.М. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Лілія Михайлівна Кідіна. – РВНЗ «Крим. гуманіт. ун-т» (м. Ялта). – Ялта, 2012. – 20 с.
6. Мисик О.С. Формування професійної компетентності у студентів спеціальності «Дошкільне виховання» / Олеся Станіславівна Мисик // Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: наук.-теорет. зб. Вип. 14. Педагогіка. Психологія. Філологія. Філософія; Переяслав-Хмельниц. держ. пед. Ун-т ім. Григорія Сковороди; гол. ред. В.П. Коцур; редкол.: М.С. Вашуленко [та ін.]. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – С. 166-168.
7. Шапаренко Х.А. Формування професійної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів на засадах акмеологічного підходу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Христина Андріївна Шапаренко. – Харків, 2008. – 20 с.
8. Шулігіна Р. Практика як засіб формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до здійснення професійної діяльності / Раїса Андріївна Шулігіна // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. – [Електронний ресурс]. – 2014. – Вип. 34. – С. 123-130. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_34_21. – Назва з екрану.

REFERENCES

1. Byelyen'ka H.V. Vykhovatel' ditey doshkil'noho viku: stanovlennya fakhivtysya v umovakh navchannya: monohrafiya / Hanna Volodymyrivna Byelyen'ka. – K.: Svitoch, 2006. – 304 s. (ukr)
2. Byelyen'ka H.V. Teoretyko-metodychni zasady formuvannya profesiyanoi kompetentnosti vykhovateliv doshkil'nykh navchal'nykh zakladiv v umovakh stupenevoyi pidhotovky: avtoreferat dys. ... dokt. ped. nauk za spetsial'nisty 13.00.08 «Doshkil'na pedahohika» / Hanna Volodymyrivna Byelyen'ka. – K.: Naukovyy svit, 2012. – 38 s. (ukr)
3. Horopakha N.M. Pedahohichna praktyka za vymohamy kredytno-modul'noyi systemy orhanizatsiyi navchal'noho protsesu: navch. posib. [dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv napryamu pidhotovky «Doshkil'na osvita»] / N.M. Horopakha, T.I. Ponimans'ka. – [2-e vyd., vupr. i dop.]. – K.: Vydavnychyy Dim «Slovo», 2014. – 232 s. (ukr)
4. Kidina L.M. Formuvannya fakhovykh kompetensiy maybutn'oho vykhovatelya doshkil'noho navchal'noho zakladu / Liliya Mykhaivna Kidina. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://ippo.dn.ua/assets/Uploads/NSOD/NSD1_2010/Kidina%20.pdf (ukr). – Nazva z ekrany.
5. Kidina L.M. Formuvannya profesiyanoi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv doshkil'nykh navchal'nykh zakladiv u protsesi pedahohichnoyi praktyky: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Liliya Mykhaivna Kidina. – RVNZ «Krym. humanit. un-t» (m. Yalta). – Yalta, 2012. – 20 s. (ukr)
6. Mysyk O.S. Formuvannya profesiyanoi kompetentnosti u studentiv spetsial'nosti «Doshkil'ne vykhovannya» / Olesya Stanislavivna Mysyk // Humanitarnyy visnyk derzhavnoho vyshchoho navchal'noho zakladu «Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Hryhoriya Skovorody»: nauk.-teoret. zb. Vyp. 14. Pedahohika. Psykholohiya. Filolohiya. Filosofiya\$ Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi derzh. ped. Un-t im. Hryhoriya Skovorody; holov. red. V.P. Kotsur; redkol.: M.S. Vashulenko [ta in.]. – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, 2008. – S. 166-168. (ukr)
7. Shaparenko Kh.A. Formuvannya profesiyanoi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv doshkil'nykh navchal'nykh zakladiv na zasadakh akmeolohichnoho pidkhodu: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Khrystyna Andriyivna Shaparenko. – Kharkiv, 2008. – 20 s. (ukr)
8. Shulyhina R. Praktyka yak zasib formuvannya hotovnosti maybutnikh doshkil'nykh pedahohiv do zdiysnennya profesiyanoi diyal'nosti / Rayisa Andriyivna Shulyhina // Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Ser.: Filosofiya, pedahohika, psykholohiya. – 2014. – Vyp. 34. – S. 123-130. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_34_21. (ukr). – Nazva z ekrany.

Н.М. ГОРОПАХА. ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ»: КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ АСПЕКТ

В статье рассматривается проблема организации педагогической практики как средства формирования у студентов профессиональных компетенций. Проанализированы сущность компетентностного подхода в подготовке будущих воспитателей детей дошкольного возраста. Обосновано содержание и значение интерактивных форм организации педагогической практики студентов (на примере специальности «Дошкольное образование»).

Ключевые слова: компетентностный подход, профессиональные компетенции, интерактивные формы обучения, педагогическая практика, сквозная программа педагогической практики.

N.M. HOROPAKHA. ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL PRACTICE STUDENTS OF SPECIALTY «PRESCHOOL EDUCATION»: COMPETENCE ASPECT

The article discusses the problem of the organization of pedagogical practice as a means of formation of students' professional competence. The author analyzes the essence of the competence approach in preparing future educators of preschool children. Substantiated contents and significance of interactive forms of pedagogical practice of the students specialty «Preschool education».

Key words: competence approach, professional competence, interactive learning, pedagogical practice, sequentially program of pedagogical practice.

**Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. Г.П. Коваль.**

Одержано редакцією 08.05.2017 р.

ЗМІСТ

Павелків Р.В. Проблема розуміння та утвердження цінності особистості сучасним педагогом.	3
Малафійк І.В. Суб'єктність як якість сучасної освіти.	6
Руденко В.М. Зміст вищої освіти як предмет педагогічного проектування в контексті культури.	11
Беленька Г.В. Формування фахової компетентності майбутніх педагогів під час навчання в університеті.	15
Лінник О.О. Закономірності та принципи педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах вищого навчального закладу.	19
Пелех Ю.В., Непеляк М.С. Глобалізаційний вимір сучасного вищого навчального закладу: інноваційний погляд.	22
Волинець К.І. Людський капітал як фактор інноваційного розвитку вищого навчального закладу.	25
Оксенюк О.В. Науковий парк у системі освітологічної підготовки фахівців.	29
Мищенко Т.О., Стадник Н.В. Студентоцентричне навчання як вектор розвитку гуманітарної парадигми освіти.	32
Петрук Л.П. Теоретико-методичні основи організації самостійної роботи студентів в умовах реформування вищої освіти в Україні.	37
Сяська І.О. Впровадження системи екологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах на засадах сталого розвитку.	40
Гнедко Н.М. Технології віртуальної та доповненої реальності в освітньому середовищі вищого навчального закладу.	44
Булгаков В.П. Теоретико-методологічні засади педагогічної творчості та майстерності в умовах інформаційного суспільства.	48
Серковска-Монка Ядвіга Що нейронаука може внести до дидактики?.	51
Карпенчук С.Г. А якщо звернутися до «Пампедії»	55
Белова С.А. Педагогіка співробітництва у практиці експериментальних Бременських шкіл 20-х рр. ХХ ст.	60
Галатюк М.Ю. Цикл навчального пізнання – основа моделювання навчально-пізнавальної діяльності учнів з природничих предметів.	64
Останчук М.В. Методика теоретичного вивчення теми з фізики «Світловий потік і фотометричні величини» в класах природничо-математичного профілю.	67
Мороз Л.В., Трофімчук В.М., Василькевич С.С. Використання методу портфоліо в практиці навчання іноземної мови.	71
Шевчук О.А. Формування валеологічного світогляду старшокласників загальноосвітнього навчального закладу щодо усвідомлення сутності дорослого життя.	75
Плисюк О.Р. Методичні аспекти диференційованого навчання математики в старшій школі з врахуванням різниці в темпі засвоєння знань під час самостійної роботи учнів.	77
Галатюк Т.Ю. Формування методологічної культури старшокласників на основі діяльнісного підходу до вивчення природничих предметів.	82
Совгар О.М. Захист українського шкільництва в діяльності культурно-освітніх товариств Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття.	86
Дубич К.В., Данилюк К.В. Соціальний педагог в організації інклюзивного навчального процесу дітей з обмеженими фізичними можливостями.	89
Ставожинська-Гжондел Марія Багатокультурний діалог в контексті дитячої міграції як виклик сучасній школі.	92
Нечипорук Л.І. Проблема ресоціалізації дітей із сімей вимушених переселенців.	96
Лукаsevич Роланд Педагогічні й етичні аспекти дослідження безпритульних методом спостереження з неявною участю.	99
Павелків В.Р. Формування деструктивної поведінки підлітків як наслідок десоціалізації.	103
Бриндіков Ю.Л. Реабілітація як сфера професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери.	106
Слозанська Г.І. Підготовка майбутніх соціальних працівників до застосування «casework» як методу соціальної роботи в територіальній громаді.	111
Левчук І.Б. Рефлексійний вплив соціально-психологічного театру в профілактично-корекційній роботі соціального педагога.	114
Лехолетова М.М. Формування здоров'язберігальної компетентності майбутніх соціальних педагогів у навчально-дослідницькій діяльності.	118
Косарева О.І. Діагностика рівня розвитку соціальної компетентності як комплексної характеристики особистості майбутнього педагога.	122
Марчук Г.В. Дошкільний навчальний заклад як центр формування соціального досвіду старших дошкільників.	125
Найда Р.Г. Педагогічне проектування становлення самооцінки дошкільника в умовах освітнього середовища дошкільного закладу.	129
Конончук Д.І. Соціально-педагогічна підтримка у формуванні безпечної поведінки підлітків у оздоровчих таборах.	132
Катеринюк В.І. АРТ-терапевтичні вправи та техніки у контексті попередження девіацій у дітей та підлітків. ...	136
Кононко О.Л. Готовність майбутнього педагога до формування у дошкільників цілісної наукової картини світу.	139

Мирончук Н.М. Моделювання ситуацій самоорганізації у контекстній підготовці майбутніх викладачів вищої школи.	145
Дзюбишина Н.Б. Компетентнісний підхід у процесі підготовки майбутніх хореографів.	149
Волинець Ю.О. Стаднік Н.В. Формування професійно-дослідницької компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти.	153
Маліновська Н.В. Підготовка майбутніх вихователів до формування мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку.	157
Романенко Л.В., Романенко К.А. Підготовка майбутнього вчителя до формування алгоритмічної компетентності молодших школярів як наукова проблема.	160
Косарева Г.М. Діагностика сформованості когнітивного компонента толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів.	163
Козачук М.В. Формування професійної компетентності логопеда в умовах інклюзивної освіти.	167
Калаур С.М. Використання проблемних ситуацій та завдань під час формування у майбутніх фахівців соціальної сфери готовності до розв'язування професійних конфліктів.	171
Коваленко О.В. Управлінські ситуації як засіб підготовки організаторів дошкільної освіти до професійної діяльності.	175
Грицай Н.Б. Дидактика біології як базова дисципліна у методичній підготовці майбутніх учителів біології: європейський та український контекст.	180
Чувасова Н.О. Проблемно-креативні ситуації в структуруванні змісту природничих дисциплін як засіб розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів хімії та біології.	184
Хміль Н.А. Зміст і структура професійної готовності майбутніх учителів до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі.	189
Павлюк Н.П. Ділове спілкування як основа комунікативної культури студентів, викладачів у вищих навчальних закладах.	193
Джеджер К.В. Дефініції «Ділове спілкування», «Професійне спілкування», «Професійне ділове спілкування» у термінологічному тезаурусі стосовно комунікативної підготовки студентів.	197
Степанова О.І. Компетентісно-орієнтований підхід при викладанні культури мовлення майбутнім вихователям дошкільних навчальних закладів у контексті гуманізації освітнього процесу вищів.	201
Козлюк О.А. Стан підготовки майбутніх вихователів до формування гуманістичної спрямованості спілкування дошкільників.	205
Падалка О.І. Когнітивний компонент у структурі пріоритетних педагогічних цінностей майбутніх вихователів.	208
Федорова Н.В. Формування гуманістичної педагогічної позиції майбутніх логопедів у процесі професійної підготовки.	211
Янцур М.С. Гуманістичний аспект професіологічної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій.	215
Галатюк Ю.М. Формування готовності майбутніх учителів фізики до проектування та організації творчої навчально-пізнавальної діяльності.	222
Горонаха Н.М. Організація педагогічної практики студентів спеціальності «Дошкільна освіта»: компетентнісний аспект.	225
Мельничук О.В. Педагогічні здібності викладача вищого навчального закладу.	230
Павелків К.М. Професійна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови: сутність, зміст, структура.	232
Мосейчук Ю.Ю. Психолого-педагогічні підходи до педагогічного проектування професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з високим рівнем культури здоров'я.	236
Ващенко О.М. Методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до використання здоров'язбережувальних освітніх технологій в навчально-виховному процесі початкової школи.	240
Мондич О.В. Методика формування предметної компетентності майбутніх учителів початкових класів з анатомії та фізіології людини.	244
Конончук О.А. Компетентнісна складова у професійній підготовці фахівців дошкільної освіти як умова попередження агресивної поведінки дошкільників.	247
Руденко Н.М. Формування конфліктологічної культури студентів на заняттях спецкурсу «Конфлікти в дитячому віці».	252
Володько Т.К. Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя початкової школи засобами виставкової діяльності.	255
Тюска В.Б. Самореалізація майбутнього педагога – організатора дозвілля у клубній діяльності.	258
Ваколюк А.М., Дутчак В.В. Вплив фізичної культури на формування всебічно розвинутої особистості.	262
Юрчук О.І. Педагогічні умови підготовки студентів до здійснення рухового режиму в дошкільних навчальних закладах.	265
Войтович О.В. Сутність емоційної саморегуляції вихователя дошкільного закладу.	269
Осипчук О.П. Педагогічні умови формування моральної поведінки у молодших школярів.	272
Дуброва А.С. Тенденції професійної підготовки вчителя іноземної мови в контексті європейських вимог.	275
Станіславчук Н.І. Формування етичної компетентності студентів у вищій школі.	278
Луцик Г.О. Готовність майбутніх психологів до роботи з підлітками, схильними до девіантної поведінки як теоретична проблема.	280

Горохівська Т.М. Структура професійно-педагогічної компетентності викладача: теоретичний аналіз.	284
Воронцова І.В. MIND MAP як засіб підвищення ефективності графічної підготовки студентів технічних коледжів.	288
Сушенцева Л.Л. Інтегровані предметні навчальні комплекси як основа формування професійної мобільності педагога професійного навчання машинобудівного профілю.	291
Давидович В.О., Томаш В.В. Сучасні підходи в організації групової та індивідуальної навчальної діяльності учнів професійно-технічних навчальних закладів на заняттях з машинобудівельних дисциплін.	296
Дичківська І.М. Теоретичне обґрунтування змісту рефлексивного компонента готовності до інноваційної діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.	300
Яницур Л.А. Інноваційно-пошукова робота педагога з методики образотворчої діяльності на різних етапах раннього і дошкільного дитинства.	303
Вертугіна В.М., Пугач А.Ю. Формування просторових уявлень у дітей п'ятого року життя (на матеріалі об'єктів екологічної стежини).	306
Глінчук Ю.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до запобігання учнівського травматизму.	309
Павлюк Т.О. Використання елементів народної математики в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів.	313
Семеняко Ю.Б. Емпіричне дослідження виховання культури споживання медіа-продукції у дітей старшого дошкільного віку в сім'ї.	316
Романюк А.А. Реалізація вчителями початкових класів принципу наочності в освітньому процесі початкової школи.	320
Артемова Ю.І. Методичні основи навчання перифразуванню як засобу розвитку комунікативної компетенції учнів.	323
Відомості про авторів.	327

Наукове видання

О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я В З А К Л А Д А Х О С В І Т И

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 17 (60).

Заснований у 1996 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 17490-6240 ПР від 04.02.2011 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор збірника Малафіїк І.В.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 15.05.2017 р. Підписано до друку 30.06.2017 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 52,8. Обл. вид. арк. 53,7. Замовлення № 206/1. Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Пластова, 39
Рівненський державний гуманітарний університет,
кафедра технологічної освіти (к. 98, тел. 0362-63-42-49, 094-967-7580)
тел. моб. 0989549096; E-mail:ppitp@ukr.net.

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Кн. Ольги, 8.

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 17 (60). — Рівне: РДГУ, 2017. — 332 с.**

ISBN 966 — 7281 — 10 — 9.

Збірник наукових праць містить статті з проблем гуманітарної парадигми сучасної освіти, дидактики новітньої школи, соціалізації та ресоціалізації в освітньому просторі, компетентнісної підготовки педагога та використання інноваційних освітніх технологій у дошкільній, загальноосвітній, професійній і вищій освіті.

Матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних працівників, вихователів, вчителів, викладачів та студентів вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів.

УДК 37

ББК 74.20